

Pomenska kvalifikatorska pojasnila s pozivno vlogo v SSKJ: grožnja, svarilo

Nataša Jakop

IZVLEČEK: V prispevku¹ sem obravnavala pozivna pomenska kvalifikatorska pojasnila, ki opredeljujejo rabo leksemov v okoliščinah, v katerih hoče govorec z jezikom vplivati na naslovnika, da bi ta opravil kako dejanje. Podrobneje sem analizirala pomenska kvalifikatorska pojasnila, ki izražajo grožnjo in/ali svarilo in jih primerjala s podobnimi stranskimi razlagami v frazeološkem gnezdu Slovarja slovenskega knjižnega jezika. Pomenska kvalifikatorska pojasnila so jezikoslovno orodje slovaropisja za opredeljevanje in natančnejše pojasnjevanje pomena leksemov v slovarju in njihove rabe pri sporazumevanju. S prispevkom želim prispevati k posodobitvi pomenskih kvalifikatorskih pojasnil za sodobni slovar slovenskega knjižnega jezika.

ABSTRACT: The article discusses semantic notes with the directive role. These notes define the use of lexemes under the circumstances where the speaker conveys his wish for the addressee to perform a certain action by means of language. The author scrutinized the semantic notes expressing a threat or a warning and compared them to similar explanations in phraseological nests in the Dictionary of Standard Slovenian (Slovar slovenskega knjižnega jezika). In lexicography semantic notes serve as a linguistic tool for defining and explaining lexemes in a dictionary. At the same time these notes indicate how lexemes are used in communication under given circumstances. The article presents an attempt to show how updated semantic notes might be used in a modern dictionary of standard Slovenian.

1 Tipi kvalifikatorskih pojasnil v SSKJ in njihova vloga v slovarju

V *Uvodu* (SSKJ I 1970, XXII, § 158) je kvalifikatorsko pojasnilo, kljub natančnejši opredelitvi kvalifikatorjev,² slabo opredeljeno: »kvalifikatorjem podobno,

¹ Zahvaljujem se dr. Andreji Žele za strokovno pomoč in usmerjanje pri pripravi prispevka.

² »Za opredeljevanje besed, pomenov ali zvez uporablja slovar kvalifikatorje. To so pojasnila, ki poučujejo, v katero slovnično kategorijo spada beseda, jo opredeljujejo časovno oziroma krajevno, govorijo o njeni stilni uvrstitvi, razširjenosti in vrednosti ter nakazuje-

v daljši enoti izraženo opozorilo«. V slovarskem delu SSKJ je pojem **kvalifikator-sko pojasnilo** označeno kot strokovni (jezikoslovni) izraz, vendar opredelitev vključuje le njihovo pomensko vlogo v slovarju:

kvalifikatorski lingv., navadno zvezi **kvalifikatorsko pojasnilo** (dogovorjena) besedna zveza, ki natančneje opredeljuje pomen.

Tipologije kvalifikatorskih pojasnil v SSKJ ni, so pa določene nekatere njihove vloge v slovarju (prav tam, XXII, § 159–§ 160):

– dopolnjujejo pomensko razlago:

- pojasnjuje rabo leksema v določenem okolju, npr. v *carski Rusiji*; na *Hrvatskem*; na *Poljskem*; v *poljskem okolju*; *pri Beneških Slovencih*; *pri Feničanih*, *starih Judih*; *pri starih Grkih*; v *angleškem okolju*; v *ameriškem okolju*; v *budističnem okolju*; v *nekaterih zahodnih deželah*; v *nekaterih državah*, *zlasti v plemiškem okolju*;
- pojasnjuje rabo leksema v določenem času, npr. *do 1848*; *med narodnoosvobodilnim bojem in prva leta po 1945*; *nekdaj*; *ob koncu 18. in v začetku 19. stoletja*; *od 1947 do 1954*; *pred drugo svetovno vojno*; *prva leta po 1945*; *zlasti v 16. stoletju*;
- pojasnjuje način, po katerem je treba razumeti razlago, npr. *po ljudskem verovanju*; *po Sartru*; *po arabski pravljici*; *po Izidorju Cankarju*;
- nadomeščajo pomensko razlago, npr. *kot psovka nasprotnikov narodnoosvobodilnega boja*; *klic manjši živali*, *navadno mački*; *kot poziv oborožene osebe k neupiranju*, *vdaji*; *kot vprašanje po nerazumljeni trditvi*;³
- omejuje rabo na določene zveze, npr. *navadno v zvezi briti norce, burke*; v *zvezi s predlogom*; v *zvezi z določenimi glagoli*; z *izrazom mere*, *količine*;
- pri slovnicih besedah dopolnjuje kvalifikatorje ali razlage, npr. v *pogojnih odvisnih stavkih*; s *pogojnim naklonom*; *navadno kot nedoločnik in deležnik na -l*; *navadno z dajalnikom*;
- nadomešča kvalifikator ali razlago, npr. *prvi del zloženk, kakor*; *tudi sklonljivo*, *zlasti v izgovoru*; *prihodnji čas od*.

A. Vidovič Muha (1999: 14) glede na vlogo kvalifikatorskih pojasnil v SSKJ loči slovnicična kvalifikatorska pojasnila,⁴ ki natančneje pojasnjujejo sintaktične zna-

jo preneseno ali posebno rabo. S tem kažejo na normo knjižnega jezika ali opozarjajo na razmerje do nje.« Glede na to slovar loči sedem vrst kvalifikatorjev: slovnicični, pomenski, terminološki, stilno-plastni, ekspresivni, časovno-frekvenčni in posebni normativni kvalifikatorji (prav tam, XIX, §93, §104).

³ Zdi se, da spadajo sem pomenska kvalifikatorska pojasnila z vlogo govornega dejanja. Ta tip oziroma še ožje, pozivno vlogo, izraženo s pomenskimi kvalifikatorskimi pojasnili, bom podrobneje obravnavala v prispevku.

⁴ Slovnicična kvalifikatorska pojasnila v SSKJ je natančneje obravnavala A. Vidovič Muha v prispevku *Slovnicična obvestilnost Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (1993: 35–51). Glede na njihovo vlogo v slovarju jih je ločila na dve skupini: normativna slovnicična kvalifikatorska pojasnila (npr. *piše se narazen*) in slovnicična kvalifikatorska pojasnila, ki »načeloma vzpostavljajo vzročno povezavo med pomenom besede in tipično slovnico

čilnosti leksikalne enote, in pomenska kvalifikatorska pojasnila, ki natančneje pojasnjujejo pomen leksemov v slovarju in vsebujejo okoliščinske (pragmatične) podatke o rabi leksemov.⁵ V tem prispevku je A. Vidovič Muha obravnavala vloge pomenskih kvalifikatorskih pojasnil v slovarju s primeri iz SSKJ:

1. izražanje zunajjezikovnih okoliščin

– krajevna opredelitev rabe leksema: »/k/rajevne okoliščine /.../ zaznamuje jo slovenski pojmovni svet s prisotnostjo tujega pojmovnega sveta v njem« (prav tam, 15):

raba v določeni državi, npr. v *Franciji*

raba v okolju določene države ali duhovno povezanega prostora, npr. v *ameriškem okolju*⁶

raba pri prebivalcih določene skupnosti (tudi socialno, kulturno, ideološko povezanosti), npr. *pri starih Grkih; pri muslimanih; pri primitivnih ljudstvih*

raba na določenem ozemlju: *na ameriškem severu*

– časovna opredelitev rabe leksema:⁷

do kdaj, npr. *do odprave tlačanstva*

kdaj, npr. *med narodnoosvobodilnim bojem; nekdanj*

od kdaj do kdaj, npr. *od 12. do 14. stoletja*

– izražanje okoliščin, ki so vezane na prepoznavanje družbenega in političnega vzdušja časa nastajanja slovarja, npr. v *kapitalistični ekonomiki*⁸

2. izražanje znotrajjezikovnih okoliščin:

– pomenska kvalifikatorska pojasnila opozarjajo na nekatere znotrajjezikovne posebnosti leksemov, npr. *po Aristotelu; v behaviorizmu; pri cerkveni poroki;*

– pomensko kvalifikatorsko pojasnilo izraža razmerje med tvorcem besedila in naslovnikom: *kot nagovor, kot psovka, kot pozdrav;*

– pomensko kvalifikatorsko pojasnilo je modifikacija besedila glede na pomensko podstavo povedi: *kot opozorilo, kot grožnja*⁹

okoliščino njegove realizacije; gre za vezanost pomena na lastnost katere izmed (pomenskih) ravnin jezikovne zgradbe, se pravi predvsem na katero izmed lastnosti skladnje – tu tudi besedotvorja – in oblikoslovja« (npr. v *povedkovi rabi*).

⁵ Tako tudi A. Vidovič Muha (2000: 85) z opombo, da je tako delitev uporabljal tudi slovarski kolektiv med nastajanjem SSKJ.

⁶ Ločevanje družbenih, političnih in družbenoureditvenih lastnosti (v *Franciji*) od kulturnih lastnosti določenega okolja (v *francoskem okolju*) v pomenskih kvalifikatorskih pojasnilih je ustrezno. O tem A. Vidovič Muha (1999: 16).

⁷ A. Vidovič Muha (1999: 17) je ugotovila, da »so časovne okoliščine rabe katerega izmed leksemov kar natančno določene.«

⁸ Ta pomenska kvalifikatorska pojasnila so za pripravo sodobnega slovarja slovenskega jezika nujna kritične obravnave v celoti, ker so z današnjega stališča zaradi drugačnih družbenih okoliščin neveljavna ali odveč, medtem ko bo treba nekatera na novo oblikovati.

⁹ Pravzaprav tudi ta skupina pomenskih kvalifikatorskih pojasnil izraža razmerje med tvorcem besedila in naslovnikom.

2 Pomenska kvalifikatorska pojasnila s pozivno vlogo v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* 1–4¹⁰

2.1 Pozivna govorna dejanja

Govorno dejanje je enota sporazumevanja, ki vključuje tako dejavnost govorca (sporočanje) kot dejavnost naslovnika (razumevanje).¹¹ Pod vplivom teorije govornih dejanj¹² so se začeli jezikoslovci zanimati za jezikovno sporazumevanje – v središču pozornosti torej ni več iz okoliščin izolirani stavek, temveč besedilo, razmerje med govorcem besedila in naslovnikom ter okoliščine rabe tega besedila. V pragmatični literaturi se govori o vplivanski vlogi jezika: jezik je dejavnost, s katero želi govorec nekaj doseči, je sredstvo vplivanja na naslovnika (bralca ali poslušalca).

Pozivna govorna dejanja¹³ so način sporazumevanja,¹⁴ pri katerem govorec hoče oziroma skuša pripraviti naslovnika k temu, da bi ta opravil kako dejanje. Pri tem tako govorec kot naslovník vesta, da naslovník želenega dejanja ne bi opravil sam od sebe, iz lastne potrebe.¹⁵ Govorna dejanja s temi značilnostmi so: opozorilo, prošnja, ukaz, vabilo, grožnja, poziv, spodbuda, svarilo.

2.2 Pomenska kvalifikatorska pojasnila s pozivno vlogo v SSKJ 1–4

Pomenska kvalifikatorska pojasnila, ki imajo izraženo¹⁶ pozivno vlogo, in gesla oziroma podgesla, pri katerih se pojavljajo,¹⁷ ter vzorčni primeri iz SSKJ:

– kot grožnja: *tihó, poskusiti, upati si, upiliti: pridi gor, če si upaš;*

– kot grožnja otrokom: *krvav, stegno, jemati, vzeti: če ne boš priden, te bo vzal bavbav;*

– kot opozorilo: *kaditi, kasen, leto 1, lokal 1, mladina, neprimeren, nezaposlen, pes, plačnik, plakatiranje, pljuvati, počakati, poskrbljen, povrsti, pozen, po-*

¹⁰ Za peto knjigo SSKJ (T–Ž) kvalifikatorska pojasnila še niso bila izpisana. V leksikološki sekciji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU pripravljamo seznam vseh kvalifikatorskih pojasnil, ki so v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*.

¹¹ Pojem sporazumevanje je pri R. Zadravec-Pešec (1994: 61, 63), M. Križaj Ortar (1991: 4) in M. Bešter (1994: 48) širši od pojma sporočanje.

¹² Avtor teorije govornih dejanj je filozof J. L. Austin, ki je teorijo izoblikoval v okviru predavanj študentom na harvardski univerzi leta 1955. Njegova teorija je izšla v knjigi *How to do things with words* leta 1962, prevod v sloveščino *Kako napravimo kaj z besedami* pa leta 1990.

¹³ V literaturi tudi »ilokucije usmerjanja« (Zadravec-Pešec 1994), »direktivi« (prevod po Searlu 1976), »govorna dejanja z usmerjevalno sporočilno vlogo« (Kunst Gnamuš 1984).

¹⁴ Govorna dejanja so v pragmatičnem jezikoslovju opredeljena kot (najmanjša) enota sporazumevanja. Prim. Bešter (1994), Renata Zadravec-Pešec (1994).

¹⁵ Poimenovanje in pojmovanje povzemam po M. Bešter (1994).

¹⁶ Z analizo vseh primerov bo treba ugotoviti, ali gre res v vseh primerih za pozivno vlogo leksemov, in spremeniti tista pomenska kvalifikatorska pojasnila, ki z izraženo pozivnostjo zavajajo, npr. tip kot pojasnilo, opozorilo.

¹⁷ Iskanje po elektronski izdaji SSKJ (1998) omogoča iskanje pomenskih kvalifikatorskih pojasnil pri leksemih iz vseh petih knjig SSKJ.

žar, prepovedan, prešteti, priložen, reklamacija, sobota, stranka, sveže, šestnajsti, taksi, trava, vračilo, vstop, zaprt: kaditi prepovedano;

– kot opozorilo na vratih: *riniti, vleči: rini;*

– kot opozorilo mladini:¹⁸ *leto, mladina, šestnajsti: mladini do šestnajstega leta vstop prepovedan;*

– kot opozorilo na živilskih izdelkih: *rok, trajanje: rok trajanja;*

– kot opozorilo v tekstu:¹⁹ *primerjati, slika: primerjaj [prim.] sliko št. 8;*

– kot opozorilo za konec vsebinske enote: *stop: pridemo jutri stop;*

– kot opozorilo, svarilo: *pamet: ljudje, pamet;*

– kot pojasnilo, opozorilo na koncu filma, romana: *konec: konec;*²⁰

– kot pojasnilo, opozorilo na koncu dramskega dela, dejanja: *zastor: zastor;*²¹

– kot pojasnilo, opozorilo na koncu objavljenega dela teksta: *nadaljevanje, nadaljevati, prihodnjič, slediti: nadaljevanje sledi;*²²

– pojasnilo, opozorilo v časopisu, reviji: *rokopis, vračati: rokopisov ne vračamo;*

– kot povelje: *bok, čelo, desna, juriš, korak, krilo, krog, leval, mirno, napad, noga, noter, nož, par, polkrog, položaj, pozdrav, prešteti, priključiti, prsi, puška, skupaj, sovražnik, strelec, trebuh, ven, voljno, zbor: mirno;*

– kot poziv: *boj, les prisl. priden, složen, svoj, trčiti: na boj!*

– kot poziv oborožene osebe k neupiranju, vdaji: *kvišku, roka: roke kvišku*

– kot poziv pri pitju: *dati, dno: do dna!*

– kot poziv pri pitju (alkoholnih pijač): *piti: fantje, pijmo;*

– kot poziv straže: *kdo, tam: stoj, kdo tam;*

– kot pretnja, svarilo: *enkrat, samkrat: kaj si pa naredil, samo še enkrat;*

– kot spodbuda, poziv: *okorajžiti: kar okorajži se pa začni;*

– kot svarilo, grožnja: *položiti, prst: samo prst položi name, pa boš videl;*

– kot ukaz: *aport, izginiti, izgubiti se, molčati, odtod, ogenj, pobrati se: da se mi pri priči izgubiš;*

– kot ukaz psu: *glas, leči, noga, pazi, pokazati, poleg, prostor, sem, sedi, tačka: daj tačko;*

– poziv pri pitju: *eks: pijmo, eks;*

– pri opozarjanju na določeni pomen povedanega: *pomota: da ne bo pomote, govorim v starih dinarjih;*²³

Pomenska kvalifikatorska pojasnila s pozivno vlogo lahko združimo v vsaj tri skupine pozivnih govornih dejanj: grožnja, opozorilo in ukaz.²⁴

¹⁸ To pomensko kvalifikatorsko pojasnilo manjka v *Seznamu kvalifikatorskih pojasnil* (1980).

¹⁹ V peti knjigi SSKJ (1991) še kot opozorilo v trgovini: *zamenjati*.

²⁰ Leksem nima pozivne vloge.

²¹ Leksem nima pozivne vloge.

²² Leksem nima pozivne vloge.

²³ Leksem nima pozivne vloge.

²⁴ Upravičena skupina pozivnih govornih dejanj za rabo v pomenskih kvalifikatorskih pojasnilih bi bila še spodbuda, vendar v SSKJ ni pomenskih kvalifikatorskih pojasnil, ki bi spadale v to skupino, zato je tu nisem obravnavala.

2.2.1 Grožnja

Grožnja je pozivno govorno dejanje, s katerim govorec napoveduje, da se bo zgodilo za naslovnika neprijetno dejanje, če ta ne bo storil dejanja, ki ga od njega pričakuje oziroma zahteva govorec. V SSKJ je grožnja izražena v dveh pomenskih kvalifikatorskih pojasnilih: *kot grožnja*; *kot grožnja otrokom*. Formulacija pomenškega kvalifikatorskega pojasnila za slovarsko rabo bi lahko bila grožnja (komu), pri čemer je v oklepaju možnostni udeleženec naslovnik, ki je lahko v pomenskem kvalifikatorskem pojasnilu:

- neizražen, npr. *samo poskusi, pa boš videl* grožnja
- izražen, npr. *odneslo te bo krvavo stegno* grožnja otrokom; *če me še enkrat razočaraš, bom zahtevala ločitev* grožnja zakonskemu partnerju; *to grem pa šefu povedat* grožnja sodelavcu; *zatožil te bom prfoksu* grožnja sošolcu ipd.²⁵

2.2.2 Opozorilo

Opozorilo je pozivno govorno dejanje, s katerim govorec sporoča naslovniku, da se bo zgodilo dejanje, ki naslovniku ni v interesu ali mu lahko celo škodi, npr. *pazi, ledene sveče*. Tej opredelitvi ustreza šest pomenskih kvalifikatorskih pojasnil v SSKJ, ki jih lahko združimo v dve skupini:²⁶

- v pomenskem kvalifikatorskem pojasnilu je izraženo oziroma neizraženo mesto rabe govornega dejanja: *kot opozorilo na vratih*; *kot opozorilo na živilskih izdelkih*; *kot opozorilo v tekstu*; *kot pojasnilo, opozorilo v časopisu, reviji* – *kot opozorilo*;
- pomenska kvalifikatorska pojasnila, ki izražajo tudi svarilo:²⁷ *kot opozorilo, svarilo*;

Formulaciji pomenskega kvalifikatorskega pojasnila za slovarsko rabo bi lahko bili: opozorilo (+ mesto rabe) in svarilo.

2.2.3 Ukaz

Ukaz je pozivno govorno dejanje, s katerim govorec sporoča naslovniku, da mora ta storiti kako dejanje. V SSKJ je ukaz izražen z desetimi pomenskimi kvalifikatorskimi pojasnili, ki jih lahko združimo v tri skupine:

- pomensko kvalifikatorsko pojasnilo z izraženim ali neizraženim možnost-

²⁵ Zadnjih treh primerov pomenskih kvalifikatorskih pojasnil ni v SSKJ. S primeri sem želela ponazoriti, da je naslovnik lahko kdor koli (ne samo otrok), odvisno od udeležencev govornega dejanja in okoliščin sporazumevanja.

²⁶ Primeri s pomenskimi kvalifikatorskimi pojasnili kot opozorilo za konec vsebinske enote, kot pojasnilo, opozorilo na koncu filma, romana, kot pojasnilo, opozorilo na koncu dramskega dela, dejanja, kot pojasnilo, opozorilo na koncu objavljenega dela teksta in pri opozarjanju na določeni pomen povedanega ne ustrezajo definiciji opozorila in spadata v drugo govorno dejanje (predstavitveno ali prikazovalno), s katerim govorec sporoča naslovniku svoje vedenje o čem. To so pojasnila, obvestila, ne opozorila.

²⁷ Tu ne gre za kombinirano pomensko kvalifikatorsko pojasnilo tipa kot grožnja, svarilo, ker spada svarilo med opozorila. Svarilo je opozorilo na možne negativne posledice, če naslovnik ne bo opravil zaželenega dejanja. Več o tem v poglavju 3.2.

nim udeležencem naslovnikom: *kot ukaz psu; kot poziv; kot poziv oborožene osebe k neupiranju, vdaji; kot poziv straže – kot ukaz;*

– pomensko kvalifikatorsko pojasnilo, ki se nanaša na točno določene okoliščine rabe leksema: *kot poziv pri pitju (alkoholnih) pijač;*²⁸ *kot povelje.*

Formulacija pomenskih kvalifikatorskih pojasnil, ki izražajo ukaz, bi lahko bila za slovar: ukaz (komu), poziv (koga, pri), povelje.

2.2.4 Kombinirana pomenska kvalifikatorska pojasnila

Nekatera pomenska kvalifikatorska pojasnila v SSKJ se nanašajo na več govornih dejanj. To so kombinirana pomenska kvalifikatorska pojasnila. V SSKJ imajo pozivno vlogo tri taka pomenska kvalifikatorska pojasnila: *kot grožnja, svarilo; kot svarilo, grožnja; kot spodbuda, poziv.*²⁹

3 Govorni dejanji *grožnja* in *svarilo* v pomenskih kvalifikatorskih pojasnilih za slovarsko rabo

3.1 Pomensko kvalifikatorsko pojasnilo *kot grožnja*

3.1.1 Gesla v SSKJ, pri katerih se pojavlja pomensko kvalifikatorsko pojasnilo *kot grožnja*, s primeri

V SSKJ ima pomensko kvalifikatorsko pojasnilo z možnostnim udeležencem naslovnikom, ki je glede na podkategorijo starost izražen ali neizražen, osem leksemov. V štirih geslih (*krvav, stegno, jemati, vzeti*) je možnostni udeleženec naslovnik izražen. Pomensko kvalifikatorsko pojasnilo je *kot grožnja otrokom*. V dveh geslih (*poskusiti, upiliti*) in dveh podgeslih (*tiho, upati si*) pa je v pomenskem kvalifikatorskem pojasnilu možnostni udeleženec naslovnik neizražen, čeprav je udeleženska vloga tudi tu obvezna. Pomensko kvalifikatorsko pojasnilo izraža samo vrsto govornega dejanja: *kot grožnja*. Gesla in podgesla s primeri, ki imajo v SSKJ pomensko kvalifikatorsko pojasnilo *kot grožnja (otrokom)*:³⁰

- **krvav**: *ubogaj, drugače te bo odneslo krvavo stegno*
- **stegno**: *ubogaj, drugače te bo odneslo krvavo stegno*³¹
- **jemati**: *poredne otroke jemljejo cigani*
- **vzeti**: *če ne boš priden, te bo vzel babbav*

²⁸ V SSKJ so po nepotrebnem tri pomenska kvalifikatorska pojasnila: *kot poziv pri pitju, kot poziv pri pitju (alkoholnih pijač), poziv pri pitju*. Ne da bi okrnili sporočilnost, jih lahko združimo v eno pomensko kvalifikatorsko pojasnilo.

²⁹ V peti knjigi SSKJ (1991) še *kot opozorilo, grožnja*.

³⁰ Gesla in podgesla, pri katerih se v SSKJ pojavi obravnavano pomensko kvalifikatorsko pojasnilo, so navedena okrepljeno, primeri s tem pomenskim kvalifikatorskim pojasnilom pa ležeče.

³¹ Ker v SSKJ ni kazalk, je v slovarju precej ponovitev, predvsem v frazeološkem gnezdu. J. Petermann (1988) je prvi kritiziral, da so frazemi v SSKJ navedeni na več mestih z enako razlago (včasih pri vseh geslih, ki so sestavine frazema), in predlagal, da bi uporabili kazalke, ki bi usmerjale na mesto, kjer je frazem slovarsko obdelan.

- **poskusiti**: *samo poskusi, pa boš videl*
- **upiliti**: *če ne boš tiho, te bom upilil*
- **tih – tiho**: *ali boš tiho*
- **upati – upati si**: *pridi gor, če si upaš*

3.1.2 Analiza primerov s pomenskim kvalifikatorskim pojasnilom *kot grožnja (otrokom)*

a) *ubogaj, drugače te bo odneslo krvavo stegno*

Učinek (strah pri otroku) doseže govoreči (odrasli), če uporabi celo besedno zvezo (*krvavo stegno*). To dokazujejo naslednji primeri, ki tudi izražajo grožnjo: (*okoliščina: mama se pred otrokom, ki jo jezi, pretvarja, da nekoga kliče*) *Krvavo stegno! Krvavo stegno, pridi po Majo!*

V slovarju bi moral biti ta primer obravnavan v frazeološkem gnezdu gesla **stegno** s slovničnim kvalifikatorskim pojasnilom *v zvezi s krvavo*,³² terminološkim kvalifikatorjem (etn.)³³ in pomenskim kvalifikatorskim pojasnilom *grožnja otrokom*. To, kar je zdaj v SSKJ označeno s tem pomenskim kvalifikatorskim pojasnilom, je ponazarjalni primer te etnološke stalne besedne zveze.

b) *poredne otroke jemljejo cigani; če ne boš priden, te bo vzel bavbav*

Pomensko kvalifikatorsko pojasnilo pri glagolih *jemati, vzeti* je odveč. Učinka (strahu) ne dosežemo z rabo glagola *jemati/vzeti*, pač pa z rabo samostalnika *cigani/bavbav*. Grožnjo namreč izražajo tudi primeri kot:

Cigani bodo prišli pote (če ne boš pridna).³⁴

Bavbav bo prišel pote (če ne boš pridna).

Bom poklicala cigane (če ne boš pridna).

Bom poklicala bavbava (če ne boš pridna).

Cigani te bodo odpeljali (če ne boš pridna).

Bavbav te bo odpeljal (če ne boš pridna).

c) *samo poskusi, pa boš videl*

Grožnjo (tudi svarilo) izražamo z zvezo členka *samo* in glagola *poskusiti*. Če členek *samo* zamenjamo s členkom *le, kar* ali ga izpustimo, ima lahko poved tudi vlogo spodbude. Razlika med grožnjo in spodbudo s stališča teorije govornih dejanj je skladnost oziroma neskladnost govorcevega in naslovnikovega interesa za

³² Ali v samostojnem geslu (v tem primeru slovnično kvalifikatorsko pojasnilo seveda ni potrebno); leksemi so v sodobnem jezikoslovju tudi stalne besedne zveze. (Prim. A. Vidovič Muha 2000.)

³³ Ta terminološki kvalifikator leksem že ima v SSKJ.

³⁴ Odvisni stavek je le ponazorilo (okoliščina), da gre res za grožnjo. Vlogo grožnje imajo že glavni stavki v določenih okoliščinah izrekanja, npr. otrok ne uboga, govoreči: mama, naslovník: otrok. Navadno se te povedi rabijo še z nejezikovnimi znaki (žuganje s prstom, nagrbančeno čelo ipd.), kar le še okrepi grožnjo in pri naslovníku zmanjšuje možnost napačnega razumevanja govorcevega namena.

uresničitev dejanja. Grožnja je govorno dejanje, pri katerem govorčevi interesi niso skladni z naslovnikovimi. Spodbuda pa je vrsta govornega dejanja, pri katerem so govorčevi in naslovnikovi interesi usklajeni, bodisi da si oba želita, da se neko dejanje uresniči, ali pa si nobeden od njiju ne želi uresničitve dejanja.* Z zvezo členka *samo* in glagola *poskusiti* ne izražamo spodbude.

Tabela 1: Primerjava vloge povedi z velednikom glagola *poskusiti* ter zveze velednika glagola *poskusiti* in členkov *samo*, *le*, *kar*

GROŽNJA		SPODBUDA	
<i>Samo poskusi</i>	(, pa boš videl).	–	
<i>Le poskusi</i>	(, pa boš videl).	<i>Le poskusi</i>	(, boš videl, da bo šlo)
<i>Kar poskusi</i>	(, pa boš videl).	<i>Kar poskusi</i>	(, boš videl, da bo šlo)
<i>Poskusi</i>	(, pa boš videl).	<i>Poskusi</i>	(, boš videl, da bo šlo) ³⁵

Deloma je to razvidno tudi iz SSKJ. Pri členu *samo* je zveza z velednikom pomensko določena: »I. /.../ 2. ekspr., z velednikom izraža spodbudo, poziv: *samo ne izgubite živcev; samo nič ne jokaj; samo pogledjte, kako je lepo /.../ // izraža grožnjo, svarilo: *samo počakaj, te bom že ujel; samo poskusi, pa boš videl*« (podč. N. J.). Členek *samo* ob nekaterih glagolih izraža spodbudo, ob nekaterih pa grožnjo. Primeri v tabeli kažejo, da zveza členka *samo* in velednika glagola *poskusiti* navadno ne izraža spodbude.*

Pomensko kvalifikatorsko pojasnilo pri glagolu *poskusiti* je torej v SSKJ ustrezno, manjka pa slovnično kvalifikatorsko pojasnilo, da izraža grožnjo v zvezi s členkom *samo*. V zvezi s členkom *samo* dobi namreč glagol *poskusiti* dodatni, pragmatični pomen (izraža grožnjo).

č) *če ne boš tiho, te bom upilil*

Glagol *upiliti* dobi v določenih okoliščinah pragmatični pomen (izraža grožnjo), zato je tu pomensko kvalifikatorsko pojasnilo potrebno in ustrezno. Ker pa je izražanje grožnje s tem glagolom slovnično omejeno, bi moralo v slovarju pisati, v katerih pogojih govoreči z glagolom *upiliti* izreka grožnjo: glagol mora biti v 1. osebi ednine ali množine in v prihodnjiku, ima kategorijo +človeško. Če uporabljamo v slovarju pomenska kvalifikatorska pojasnila, jih moramo dosledno. V SSKJ raba pomenskih kvalifikatorskih pojasnil ni dosledna. Funkcijsko in pomensko enak primer pri glagolu *speči* (*če ne boš tiho, te bom spekel*), ki je napačno obravnavan v frazeološkem gnezdu, nima nobenega pomenskega kvalifikatorskega pojasnila. Primeri s kvalifikatorskim pojasnilom *kot grožnja* bi morali biti vsaj še pri glagolih *udariti*, *suniti* in *usekati*, *butniti*, *pritegniti*, *ruknniti*, *speči*, *počiti*, saj vsi primeri lahko izražajo grožnjo oziroma napovedujejo, da bo govoreči naslovníku storil nekaj neprijetnega, hudega. Prim. pomenske razlage v SSKJ pri glagolih:

udariti: »1. sunkovito dotakniti se koga, navadno z namenom prizadeti bolečino /.../«

* O tem O. Kunst Gnamuš (1984)

³⁵ Spet sta odvisna stavka v oklepaju le potrditev, da gre za grožnjo oziroma spodbudo.

suniti: »1. narediti hiter, kratek in sorazmerno močen gib /...// preh. s takim gibom udariti, zadeti /.../«

usekati: »4. ekspr. udariti, navadno hitro, sunkovito /.../«

butniti: »5. ekspr., pog. suniti, dregniti /.../«

pritegniti: »9. pog. udariti /.../«

rukniti: »1. nižje pog. suniti /.../«

speči: v frazeološkem gnezdu je primer *če ne boš tiho, te bom spekel* razložen z udari

počiti: »3. ekspr. udari /.../«³⁶ (Podč. N. J.)

V slovarju bi morale biti pomensko kvalifikatorsko pojasnilo *kot grožnja* pri vseh teh ali vsaj pri nadpomenskih glagolih (v tem primeru *udariti*, *suniti*).

a) *ali boš tiho*

Zdi se, da je pomensko kvalifikatorsko pojasnilo *kot grožnja* v tem primeru napačno. Členek *ali* je skladenjskonaklonski členek³⁷ – z njim običajno tvorimo vprašalne povedi. Poved s členkom *ali* je lahko tudi velelna: *Ali boš tiho!* Poved ima pozivno vlogo, kar potrjuje tudi dejstvo, da jo lahko pretvorimo v neposredno izrečeni ukaz: *Ali boš tiho!* > *Utihni!*. Vendar ne izraža grožnje, ker govoreči naslovniku ne napoveduje neprijetnih, hudih posledic, če dejanje ne bo uresničeno, kar je definicijska značilnost grožnje. Tu bi bilo ustrezno pomensko kvalifikatorsko pojasnilo kot ukaz, in sicer pri členku *ali*, ne pri prislovu *tiho*.³⁸

3.1.3 Prekrivnost pomenskih kvalifikatorskih pojasnil in »stranske razlage«

Tudi nekatere »stranske razlage« v slovarskem frazeološkem gnezdu, s katerimi »se pojasnjujejo fraze ter zveze in pomenski odtenki, ki so potrebni razlage« (SSKJ I, XVI, § 59), imajo vlogo grožnje:³⁹

- izraža svarilo, grožnjo
- izraža grožnjo
- izraža grožnjo, svarilo

3.1.3.1 Analiza primerov, ki imajo v SSKJ stransko razlago *izraža grožnjo*

Stransko razlago *izraža grožnjo* imajo primeri v devetih geslih:

³⁶ V pogovornem jeziku se v tem pomenu rabi tudi dovršna oblika glagola: *pokniti* (*Poknil te bom, če ne boš tiho.*), v SSKJ pa tega pomena pri glagolu *pokniti* ni. V pogovornem jeziku izražajo grožnjo tudi deležniki dovršnih glagolov *usloniti*, *zaladati*, *žvajzniti*, *zašvasati*, vendar teh v SSKJ ni: *Uslonil/zaladal/žvajznil/zašvasal te bom, če ne boš tiho.*

³⁷ Skladenjskonaklonski členki so členki, ki določajo skladenjski naklon povedi. O tem N. Jakop (1999).

³⁸ Pri členku *ali* je v SSKJ naveden napačen primer za pomen 'izraža ukaz': *ali te ni sram!* Tu namreč izraža ogorčenje '*da te ni sram*'. Pri geslih **ne** in **sram** je v frazeološkem gnezdu primer *da te ni sram* razložen kot izraža začudenje, ogorčenje.

³⁹ Upoštewane so stranske razlage v frazeološkem gnezdu iz vseh petih knjig *Slovarja slovenskega knjižnega jezika*.

- **čakaj** medm.: *le čakaj, bova že poračunala; no, čakaj, mrcina; vam že pridem do konca, le čakajte; čakaj, čakaj, tudi tebe bo izučilo*
- **kaj** prisl.: *v medmetni rabi kaj, še ne bo miru*
- **počakaj** medm.: *počakajte, še žal vam bo*
- **pripraviti**: ekspr. *pritožil se bom, le pripravi se*
- **rompompom**: *le čakaj, rompompom*
- **skalpirati**: ekspr. *če ne boš šel z nami, te bom skalpiral*
- **vrat, zaviti**: ekspr. *če prideš prepozno, ti zavijem vrat*

Primerjava pomenskega kvalifikatorskega pojasnila v geslu *poskusiti* (kot grožnja) in stranske razlage v geslu *pripraviti se* (izraža grožnjo), kaže na dva slovarska pristopa:

- znotrajjezikovni: pomenska razlaga leksemov s pomenskimi kvalifikatorskimi pojasnili in
- zunajjezikovni: pragmatična razlaga leksemov s stranskimi razlagami.

Glagol *poskusiti* oziroma ponazarjalni primer *samo poskusi, pa boš videl* je obravnavan le pomensko, glagol *pripraviti se* oziroma ponazarjalni primer s tem glagolom *pritožil se bom, le pripravi se* pa le pragmatično. Slovarska obravnava leksemov naj bi zajela znotrajjezikovni in zunajjezikovni vidik, sploh pa naj bi bila enotna pri vseh leksemih. Kadar se pomenska razlaga in pragmatična (funkcijska) razlaga prekrivata, kot npr. v zgornjem primeru, je pomensko kvalifikatorsko pojasnilo odveč. Ustreznejša obravnava v slovarju bi bila:

poskusiti /.../ *samo poskusi, pa boš videl* v zvezi s členkom *samo, le, kar* izraža grožnjo

pripraviti se /.../ *pritožil se bom, le pripravi se* v zvezi s členkom *le, kar*⁴⁰ izraža grožnjo

3.2 Pomensko kvalifikatorsko pojasnilo *kot pretnja, svarilo; kot svarilo, grožnja*

Leksema *pretnja* in *grožnja* sta sinonimna, kar je razvidno tudi iz razlag v SSKJ. Oba leksema imata namreč popolnoma enako razlago: »obljuba, napoved komu česa neprijetnega, hudega /.../«. V slovarju moramo uporabljati enotno terminologijo, zato je uporaba sinonimnih dvojnic moteča. Ker se v slovarju večkrat pojavi izraz *grožnja* v pomenskih kvalifikatorskih pojasnilih in ker je leksem *pretnja* manj frekventen⁴¹ je za slovarsko rabo ustreznejši izraz *grožnja*.

V obeh primerih pa sta v pomenskem kvalifikatorskem pojasnilu dva leksema (*grožnja, svarilo*), ki ju moramo za slovarsko uporabo opredeliti in utemeljiti

⁴⁰ Zdi se, da se zveza členka *samo* in glagola *pripraviti se* (*samo pripravi se*) ne uporablja za izražanje grožnje.

⁴¹ Frekventnost leksemov v sodobnem slovenskem jezikoslovlju preverjamo v elektronskih korpusih, tj. zbirkah besedil v elektronski obliki. V korpusu Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša *Nova beseda* je za grožnj* 175-krat več zadetkov (konkordanc) kot za pretnj* (2276 : 13).

njuno rabo. Vprašanje je torej, ali sta v pomenskem kvalifikatorskem pojasnilu res potrebna oba leksema. Z utemeljivijo razlik med govornim dejanjem grožnje in svarila in analizo primerov s temi kombiniranimi pomenskimi kvalifikatorskimi pojasnili v SSKJ sem skušala utemeljiti ustreznost pomenskega kvalifikatorskega pojasnila kot svarilo, grožnja.

Slovarska nadpomenka glagola *groziti* je *obljubiti*, glagola *svariti* pa *opozoriti*,⁴² torej imata glagola vsak svojo pomensko piramido.⁴³ Glagola imata enake udeleženske vloge kot njuni nadpomenki:

groziti komu s čim – *obljubiti* komu kaj

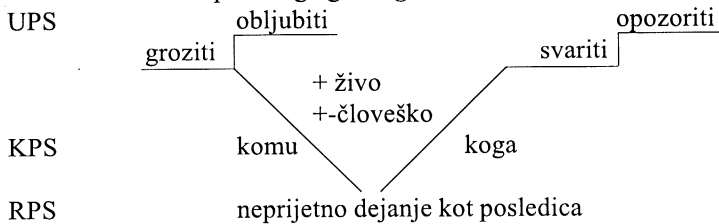
svariti koga pred čim – *opozoriti* koga na kaj

Glagola *groziti* in *svariti* imata različni nadpomenki, a podobne razločevalne pomenske sestavine, kar je v slovarju dobro izraženo:

– **grožnja**: »obljuba, napoved komu česa neprijetnega, hudega«

– **svarilo**: »kar koga opozarja, opozori na to, da lahko nastopi zanj kaj neprijetnega, neugodnega« (Podč. N. J.)

Graf 1 : Slovarski pomen glagolov *groziti* in *svariti*

UPS – uvrščevalna pomenska sestavina

KPS – kategorialna pomenska sestavina⁴⁴

RPS – razločevalne pomenske sestavine

Glagol *groziti* se ne rabi kot performativni glagol, *svariti* se lahko:

**Grozim ti: Ubil te bom.*

Svarim te: Ubil te bom.

⁴² Samostalnika *grožnja* in *svarilo* sta izpeljana iz glagolov *groziti* in *svariti*.

⁴³ Pomensko piramido je uporabila A. Vidovič Muha (1988: 26, 27) za (grafični) prikaz razmerja med slovarskimi in besedotvornimi uvrščevalnimi pomenskimi sestavinami, tj. za ugotavljanje (ne)prekrivnosti slovarskega in besedotvornega pomena. Pomenska piramida je zelo uporabna za ugotavljanje in določanje nadpomenk leksemov (uvrščevalnih pomenskih sestavin).

⁴⁴ Pojem kategorialni slovarski pomen je prva opredelila A. Vidovič Muha (2000: 30): »S pojmom kategorialna pomenska sestavina razumemo kategorialno slovarsko (jezikovno-sistemsko) lastnost leksema /.../ /P/repoznavnost kategorialnih pomenskih sestavin neposredno ali posredno izhaja iz skladenjske vloge – v ožjem smislu stavčnočlenske vloge besede; lahko rečemo, da je z njo v dialektičnem razmerju: prepoznavnost določene skladenjske vloge je pogojena z določenimi kategorialnimi lastnostmi in obratno – o kategorialnih lastnostih brez določene skladenjske vloge ne moremo govoriti.«

3.2.1 Analiza primerov s pomenskim kvalifikatorskim pojasnilom *kot pretnja, svarilo*

Pomensko kvalifikatorsko pojasnilo *kot pretnja, svarilo* se pojavi v dveh geslih: *enkrat, samkrat*.

a) enkrat: *kaj si pa naredil, samo še enkrat*

Zdi se, da gre za besedno zvezo *samo še enkrat*, ki je frazeološka.⁴⁵ Ker ima pomene vezane le na okoliščine rabe (grožnja, svarilo – prošnja), je to pragmatični frazem:⁴⁶

– *Samo še enkrat me udari, pa bom poklical policijo.* (grožnja, svarilo)⁴⁷

– *Daj no, mama, samo še enkrat me zagunčaj na nogi.* (prošnja)

Slovnico sta ta primera enaka (frazem *samo še enkrat* + glagol v velelniku), imata pa različni funkciji v besedilu.

b) samkrat: *enkrat samkrat reci še kaj takega, pa boš videl*

Primer je mogoče razložiti kot primer a). Gre torej za pragmatični frazem *enkrat samkrat še*, ki lahko izraža grožnjo, svarilo ali prošnjo, odvisno od okoliščin rabe.

3.2.2 Analiza primerov s pomenskim kvalifikatorskim pojasnilom *kot svarilo, grožnja*⁴⁸

V geslih **položiti in prst** je v SSKJ enak primer označen s pomenskim kvalifikatorskim pojasnilom *kot svarilo, grožnja*: *samo prst položi name, pa boš videl*. Tu gre verjetno za združitev dveh frazemov in novim pomenom nastalega frazema:

položiti roko na koga 'udariti koga' }
položiti prst na usta 'utihnniti, umolkniti' } *položiti prst na koga* 'dotakniti se koga'

⁴⁵ Podoben primer (*spet si vse polil. Samo še enkrat*) je pri geslu *še* v frazeološkem gnezdu razložen kot *izraža grožnjo, svarilo*.

⁴⁶ Pojem pragmatični frazem v slovenskem jezikoslovju še ni definiran. Prva ga je uporabila E. Kržišnik (1994: 163), ko je pri obravnavanju frazemov govorjenja ugotovila, da »/o/bstaja /.../ velika skupina frazemov, pri katerih o denotativnem pomenu skoraj ali sploh ni mogoče govoriti«. V tuji literaturi je pojem prvi uporabil nemški frazeolog H. Burger leta 1973 v delu *Idiomatik des Deutschen*. Osnovna pomenska značilnost in hkrati posebnost pragmatičnih frazemov je, da imajo namesto denotativnih pomenskih sestavin konotativne oziroma pragmatične pomenske sestavine. Zato pri njih ne govorimo o pomenu, pač pa o (pragmatični) funkciji. V *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* je pragmatična funkcija delno izražena s pomenskimi kvalifikatorskimi pojasnili, pri čemer raba in razvrstitev nista vedno ustrezni. Zato bo treba za slovsko rabo zbrati, ovrednotiti uporabljena pomenska kvalifikatorska pojasnila v SSKJ in izdelati njihovo tipologijo.

⁴⁷ Ta primer kaže, da nekateri leksemi izražajo grožnjo in svarilo hkrati oziroma je težko opredeliti, ali izražajo grožnjo ali svarilo. To utemeljuje potrebo po uporabi kombiniranega pomenskega kvalifikatorskega pojasnila, z dvema govornima dejanjema: *kot grožnja, svarilo*.

⁴⁸ Tega pomenskega kvalifikatorskega pojasnila v *Seznamu kvalifikatorskih pojasnil* (1980), interni izdaji kvalifikatorskih pojasnil iz *Slovarja slovenskega knjižnega jezika I–III*, ni, čeprav se pojavi v geslu **položiti** iz 3. knjige SSKJ. To dokazuje, da bi bilo treba za

Zdi se, da raba pomenskega kvalifikatorskega pojasnila pri glagolu *položiti* in samostalniku *prst* ni ustrezna. Samo raba glagola *položiti* in samostalnika *prst* ne izraža svarila ali grožnje. V zgornjem primeru izraža grožnjo odvisni stavek *pa boš videl*,⁴⁹ svarilo pa izraža zveza frazema *položiti prst na koga* s členkom *samo, le*.⁵⁰ V tej zvezi postane frazem pragmatični frazem s pozivno vlogo. Pomensko kvalifikatorsko pojasnilo *kot svarilo, grožnja* s slovničnim kvalifikatorskim pojasnilom v zvezi s členkom *samo, le, kar*⁵¹ bi torej moralo biti v slovarju v frazeološkem gnezdu, kjer bi bil obravnavan frazem *položiti prst na koga*.

3.2.3 Primeri, ki imajo v SSKJ stransko razlago izraža grožnjo, svarilo

Stranske razlage *izraža pretnja, svarilo* v SSKJ ni, v sedmih geslih pa so primeri s stransko razlago *izraža grožnjo, svarilo*:⁵²

- **gorje**: *gorje, če ne boš molčal; gorje mu, ki me ne bo poslušal*
- **paziti se**: *fant, pazi se; pazi se, močnejši sem od tebe; pazi se, ne veš, s kom imaš opravka*
- **pomniti**: *le pomni, še žal ti bo*
- **samo**: *samo počakaj, te bom že ujel; samo poskusi, pa boš videl / elipt. spet si vse polil. Samo še enkrat*⁵³
- **še**: ekspr. *spet si vse polil. Samo še enkrat*
- **varovati**: *fant, varuj se; varujte se ga*
- **zapomniti si**: *zapomni si, če bo nesreča, boš ti kriv; zapomni si, da tu jaz ukazujem*

Vsi primeri razen primerov iz gesla **samo** in **še** imajo ob sebi še slovnično kvalifikatorsko pojasnilo v medmetni rabi. Primera pri geslu **varovati** ne izražata grožnje, pač pa le svarilo, zato ne sodita sem. Primer pri **pomniti** pa ne izraža svarila, pač pa le grožnjo. Pri drugih primerih je od okoliščin sporazumevanja odvisno, ali izražajo grožnjo ali svarilo, zato je razlaga z dvema govornima dejanjema ustrezna.

3.2.4 Primeri, ki imajo v SSKJ stransko razlago izraža svarilo, grožnjo

Stranska razlaga *izraža svarilo, grožnjo* je v SSKJ v dveh geslih (**počasi, zadosti**) z enakim primerom in s kvalifikatorjem ekspresivno:⁵⁴ *počasi mi bo tvoje-*

izdajo vseh kvalifikatorskih pojasnil še enkrat pregledati prve štiri knjige in seznam kvalifikatorskih pojasnil dopolniti z manjkajočimi kvalifikatorskimi pojasnili.

⁴⁹ Prim. pomensko kvalifikatorsko pojasnilo pri glagolu *videti* v SSKJ: »3. /.../ kot opozorilo, grožnja: *kar poskusite, boste že videli*« (podč. N. J.). Svarilo in opozorilo sta v isti skupini pozivnih govornih dejanj.

⁵⁰ V listkovnem gradivu na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša sem našla primer: *toda če le položiš svoj prst name, pride gorje* (Haggard, Jutranja zvezda).

⁵¹ Zanimivo bi bilo analizirati sopomenskost členkov *samo, le, kar*.

⁵² To še enkrat potrjuje ugotovitev, da je raba sinonima *pretnja* za slovarska kvalifikatorska pojasnila manj ustrezna.

⁵³ Kvalifikator *eliptično* kaže, da se pragmatični frazem *samo še enkrat* navadno rabi ob glagolu v velelniku (*samo še enkrat polij*), funkcijo grožnje, svarila, prošnje (*samo še enkrat pridi, prosim*) pa ima tudi brez glagola.

⁵⁴ N. Logar (2000/2001) je v svojem prispevku *Kvalifikator ekspr. v Slovarju slovenskega knjižnega jezika na ravni frazeologije* ugotavljala, kakšna so bila merila za opredeljeva-

ga govorjenja zadosti. To je pragmatični frazem, ki izraža svarilo, ker govorec naslovnika samo opozarja na to, da lahko sledijo neprijetne posledice (npr. zamera, prepir, pretep), če naslovnik ne bo naredil tega, kar od njega pričakuje govorec (da neha govoriti, da utihne, da neha dajati prazne obljube).

Literatura

- AUSTIN, John L., 1990, *Kako napravimo kaj z besedami*, Ljubljana, ŠKUC, Znansveni inštitut Filozofske fakultete.
- BEŠTER, Marja, 1994, Tip besedila kot izrazilo sporočevalčevega namena. *Uporabno jezikoslovje: Revija Društva za uporabno jezikoslovje Slovenije*, št. 2, Ljubljana, 44–52.
- JAKOP, Nataša, 1999, *Funkcijska delitev členkov: vloga naklonskih in skladenjskonaklonskih členkov, diplomatska naloga*, mentorica Marja Bešter, Ljubljana
- Korpus NOVA BESEDA: <http://bos.zrc-sazu.si>.
- KRŽIŠNIK, Erika, 1994, *Slovenski glagolski frazemi: ob primeru frazemov govorjenja, doktorska disertacija*, Ljubljana.
- KUNST GNAMUŠ, Olga, 1984, *Govorno dejanje – družbeno dejanje: komunikacijski model jezikovne vzgoje*, Ljubljana, Pedagoški inštitut pri Univerzni Edvarda Kardelja v Ljubljani.
- LOGAR, Nataša, 2000/2001, Kvalifikator ekspr. v Slovarju slovenskega knjižnega jezika. *Jezik in slovstvo* 46, št. 4, 137–148.
- PETERMANN, Jürgen, 1988, Frazeologija v slovarju slovenskega knjižnega jezika (I–IV), Nekaj osnovnih vprašanj vloge frazeologije v slovarju, *Sodobni slovenski jezik, književnost in kultura, mednarodni simpozij v Ljubljani (Obdobja 8)*, 301–310.
- Seznam kvalifikatorskih pojasnil, iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika 1–3* (1980), Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Leksikološka sekcija, Ljubljana.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika z odzadnjim slovarjem slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki* (1998), Elektronska izdaja na plošči CD-ROM, Ljubljana.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika* (1970–1991), Ljubljana.
- VIDOVIČ MUHA, Ada, 1988, *Slovensko skladijsko besedotvorje ob primerih zloženek*, Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Partizanska knjiga.
- VIDOVIČ MUHA, Ada, 1993, Slovnična obvestilnost Slovarja slovenskega knjižnega jezika, *Vprašanja slovarja in zdomske književnosti, Zborovanje slavistov*, Murska Sobota 1992, Ljubljana, Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.

nje gradiva v frazeološkem gnezdu SSKJ s kvalifikatorjem ekspresivno, in ugotovila, da so avtorji slovarja pri tem sledili predvsem svojemu jezikovnemu čutu.

- VIDOVIČ MUHA, Ada, 1999, Čas in prostor, ujeta v slovenski slovar 20. stoletja, Poudarek na komunikacijskem vidiku Slovarja slovenskega knjižnega jezika, XXXV. seminar slovenskega knjižnega jezika, literature in kulture, 28. 6.–17. 7. Ljubljana, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete, 7–26.
- VIDOVIČ MUHA, Ada, 2000, Slovensko leksikalno pomenoslovje: Govorica slovarja, Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- ZADRAVEC-PEŠEC, Renata, 1994, Pragmatično jezikoslovje: temeljni pojmi, Ljubljana, Pedagoški inštitut, Center za diskurzivne študije.

Semantic Notes with the Directive Role in the Dictionary of Standard Slovenian: Threat, Warning

Summary

In lexicography semantic notes serve as a linguistic tool for defining and explaining lexemes in a dictionary. At the same time these notes indicate how lexemes are used in communication under given circumstances. The Dictionary of Standard Slovenian (Slovar slovenskega knjižnega jezika) employed several types of semantic notes which need to be collected and critically evaluated on the basis of contemporary linguistic (especially semantic, phraseological and pragmatic) knowledge in order to compile a modern dictionary of standard Slovenian.

The article discusses semantic notes with the directive role. These notes define the use of lexemes under the circumstances where the speaker conveys his wish for the addressee to perform a certain action by means of language. The article brings a list of semantic notes which appear in the first four volumes of the Dictionary of Standard Slovenian and perform the directive role. The semantic notes of this type will be added to the above list from the fifth volume after the compilation of a general list including all types of notes. The present list includes entries or sub-entries where these semantic notes occur and one illustrative example from the Dictionary of Standard Slovenian for each of these instances. A critical study of these semantic notes from the perspective of speech act theory shows that some of the notes do not function as directives. The discussed notes can be divided into three groups of speech acts: threat, warning and order; for further dictionary use they might be formulated as: threat, warning, admonition, order, appeal, command. Several instances of semantic notes combining two speech acts must also be considered, e.g. as a threat, an admonition; as an admonition, a threat; as encouragement, an appeal; as a warning, a threat.

The author scrutinized the semantic notes expressing a threat or a warning and compared them to similar explanations in the phraseological nests in the Dictionary of Standard Slovenian. The analysis showed various deficiencies such as: semantic notes are often used in wrong entries (jemati, vzeti, ali, prst); some semantic notes do not show the grammatical limitation (generally indicated by a grammar note) for use of a given lexeme (poskusiti, krvav, stegno, enkrat, samkrat, položiti); incon-

sistent use of semantic notes for lexemes with equal function (upiliti); in some instances the semantic notes are unnecessary since the pragmatic meaning (function) of a given lexeme should be given in an explanation (poskusiti).